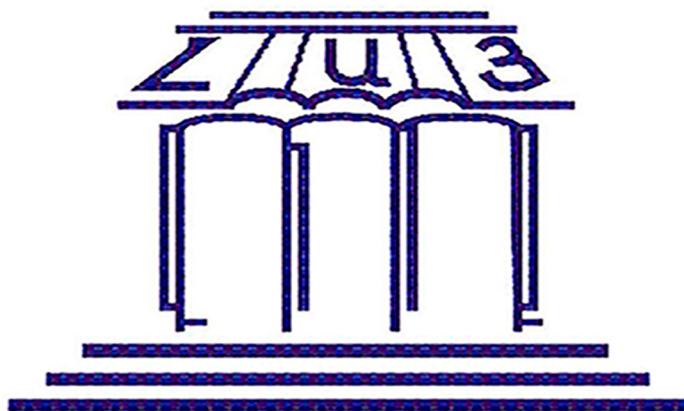

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

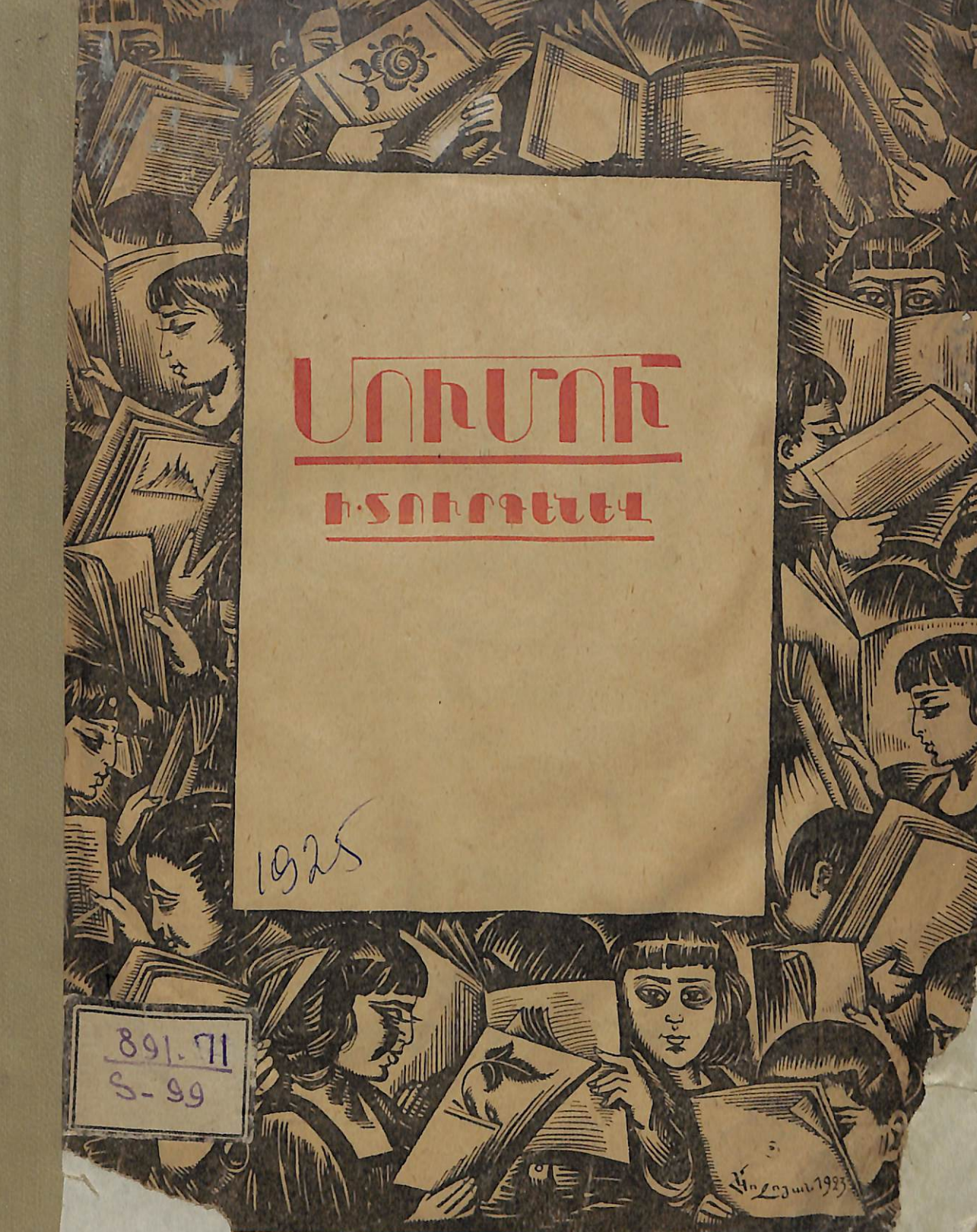
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՄՈՒՄՈՒ

ԻՏՈՒԴԳԵՆԵԿ

1925

891.71

S-99

Հունիս 1925

19 NOV 2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք.

91.71
S-99

պ.

Ի. ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ

Մ Ո Ւ Մ Ո Ւ

ՊԱՏՄՎԱԾՔ ՀՈՐՏԱՏԻՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՑ

Թ ա ր գ մ. Ս Տ. Զ Ո Ր Յ Ա Ն

Բ սիպ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ—№ 214.

ՅԵՐԵՎԱՆ—1925.

Պետերատի II տպարան Յերևանում

Սրանից 60—70 տարի առաջ Ռուսաստանի գյուղացիները ճորտ էին յեվ կալմամբ էին կալվածատերերի սեփականությունը։ Նրանք չունեին հող, իրավունք չեվ ազատություն։ Այդ բոլորը կալվածատերերի ձեռքին էր։ Ամբողջ տարին աշխատում էին նրանք կալվածատերերի համար, մշակում էին նրանց հողերը, կերակրում յեվ հաց էին տալիս նրանց։ Իսկ կալվածատերերը նրանց նայում էին, ինչպես մի ապրանքի, վորին ինչ ուզեն՝ կարող են անել։ Զսիրած ճորտին ծախում էին, ինչպես անասուն, կամ գինվոր էին դրկում, իսկ սիրած ճորտին՝ կին լծեմարդ, տնից-տեղից գրկելով՝ յերբեմն կենը մարդուց բաժանելով, մարդը կնոջից, բերում էին իրենց տան ծառա։ Ծառ հաճախ ել ամենալծեծեվ հանցանքի համար ճորտին ճիպոտի հարվածներ էին տալիս, որերով գրկում էին հացից, քանտարկում կամ կապում կատաղի ձիերի պոչից յեվ քաց լծողնում արձակ դաշտերում։

Եւ ի վերջոյն մի կալվածատեր ոմներ այսպիսի հարյուրավոր,
հազարավոր, տասնյակ հազարներով ճորտեր:

Այս գրվածքի հեղինակ Իվան Տուրգենևին ինքը կալվածատիրոջ վորդի յեր: Նրա մայրը մի դաժան կին եր յեվ վորպես կալվածատիրունի չտեսնված նեղություններ եր տալիս իր ճորտերին: Մանուկ Տուրգենևին ապրեց յեվ մեծացավ ճորտերի շրջանում, տեսավ մոր, նրա կառավարիչների ու գործակատարների խստությունները, լծվառ ճորտերի տանջանքները յեվ հե-

տո, հասակն առնելով, սկսեց գրել նրանց գրկանքներով լի կյանքի մասին: Իր գրվածքներով նա ցույց եր տալիս, վոր ճորտերն ել մարդիկ են, նրանք ել ունեն սիրտ յեվ մարդկային զգացումներ յեվ չի կարելի պահել նրանց անասունների վիճակում: Յեվ ցնցող պատկերներով, կծու խոսքերով Տուրգենևին իր գրվածքներում բողոքում եր ճորտատիրական անիրավ, հակամարդկային կարգերի դեմ: Յեվ նրա բողոքը դարձավ հասարակական ուժ ու նպաստեց մեծապես ճորտերի կիսատ ազատագրությանը 1861 թվին:

Ճորտատիրական այդ շրջանը նկարագրել են շատ ուսագրողներ, բայց դրանցից յեվ վոչ մեկը Իվան Տուրգենևի պես չի պատկերացրել նրանց թշվառ կյանքը յեվ վոչ մեկի գրվածքները ա՛յն նշանակությունն ու ազդեցությունը չեն ունեցել ճորտերի ազատագրության համար, ինչպես Տուրգենևի «Վորսորդի Հիշատակարանը», վոր ճորտերի կյանքից առնված գեղարվեստական ցնցող պատկերների մի ժողովածու յե:

Տուրգենևի այդ գրվածքներից ե յեվ «Մումուն», վոր հրատարակում ենք մեր մանուկ յեվ պատանի ընթերցողների համար:

Պետերսբի Խմբագրական Կոլլեգիա

Մ Ո Ւ Մ Ո Ւ

1.

Մոսկվայի հեռավոր փողոցներից մեկում սպիտակ սյու-
ներով և ծոված պատշգամբով մի գորշ տան ապրում էր յեր-
բեմն մի ազնվական այրի կին բազմաթիվ ճորտ—ծառաներով
շրջապատված: Նրա վորդիները ծառայում էին Պետերբուր-
գում, աղջիկները ամուսնացել էին: Նա շատ սակավ էր
յերևում հասարակության շրջաններում և իր ժլատ ու տը-
խուր ծերության վերջին տարիները անց էր կացնում ա-
ռանձնության մեջ: Նրա կյանքի անուրախ ու մռայլ ցերեկը
վաղուց էր անցել, բայց նրա յերեկոն էլ գիշերից խավար էր:

Նրա ծառայողների մեջ ամենից աչքի ընկնողը դուռ-
պան Գերասիմն էր՝ բարձրահասակ և վիթխարի մի տղամարդ,
վոր ի ծնե խուլ ու համար էր: Տիրուհին նրան բերել էր գյու-
ղից, ուր նա մեն-մենակ, յեղբայրներից բաժան՝ ապրում
էր մի փոքրիկ խրճիթում: Անսովոր ուժի տեր՝ նա չորս
մարդու բան էր անում մենակ: Տեսնողը հաճույք էր զգում,
թե ինչպես է նա վարում, հնձում, կասում: Մշտական լը-
ռությունը առանձին հանդիսավորություն էր տալիս նրա
աշխատանքին: Նա յերևելի ունչալար էր և, յեթե նրա դժ-
բախտությունը չլիներ—ամեն մի աղջիկ սիրով կառներ նը-
րան: Բայց ահա Գերասիմին բերին Մոսկվա, յերկարածիտ
կռչիկներ առան, ամառվա համար կաֆտան կարեցին, ձմեռ-

վա համար քուրք, ձեռք բաճ ապել ավին և դռնադան կարգեցին:

Հենց սկզբից իր նոր կյանքը բնավ դուր չեկավ նրան: Մանկությունից նա սովոր էր դաշտային աշխատանքի և գյուղական կյանքի: Տեղափոխվելով քաղաք՝ նա չէր հասկանում ինչ է կատարվում իր հետ. ձանձրանում էր և տարակուսում, այնպես ինչպես տարակուսում է մի արջառ, վորին հանկարծ կանանչ, թարմ խոտից կտրելով՝ վերցնում են ու դնում յերկաթուղու վագոնը և շղկոցով ու թրխկոցով տանում. թե ուր հայանի չե: Իր նոր գործը, գյուղական ծանր աշխատանքից հետո, Գերասիմին խաղ ու պար էր թրվում. կես ժամում նա ամեն ինչ վերջացնում էր և բակի մեջտեղ կանգնում ու բերանաբաց նայում անցողադարձ անող մարդկանց, կամենալով կարծես իմանալ իր անհասկանալի կյանքի բացատրությունը, կամ թե չե քաշվում էր վորեք անկյուն և, թին ու ավելը հեռու շարտելով՝ յերեսն ի վայր ընկնում գետին և ժամերով անշարժ պառկում կրծքի վրա, ինչպես գերված մի գազան: Բայց մարդն ընտելանում է ամեն բանի, և Գերասիմն էլ, վերջի վերջո, ընտելացավ քաղաքի կյանքին: Գործը մեծ չէր. նրա պարտականությունն այն էր, վոր բակը մաքուր պահի, որական յերկու անգամ տակառով ջուր բերի, փայտ կտրի և ջարդի խոհանոցի ու տան համար, ոտար մարդիկ չթողնի և գիշերները պահապան կանգնի: Յեվ պետք է ասած, նա իր պարտականությունը յեռանգով կատարում էր: Յերբեք բակում չէյիր տեսնի չոփի մի կտոր կամ թափված աղբ: Յելա Ժամանակ, յերբ ձին չկարողանար ջրի տակառը հանել մի վորեք ցելա տեղից, բավական էր միայն, վոր Գերասիմն ուսով հրեր, վոչ միայն տակառի սայլակը, ձին ինքն էլ էր ծուլ լինում տեղից, կամ յերբ սկսում էր փայտ ջարդել, կացինը նրա ձեռին զննվում էր ապակու պես և տաշեզներն ու փայտի կտորտանքը թռչում էյին

ամեն կողմ. իսկ ինչ վերաբերում է գողերին-բանին, դա արդեն, այն բանից հետո, յերբ մի անգամ գիշերը յերկու գող բռնելով՝ նրանց ճակատները խփել էր իրար, այնպես էր խփել, վոր հետո թեկուզ նրանց վոստիկանատուն չտաներ էլ, թաղում բոլորն սկսեցին հարգել նրան, մինչև անգամ ցերեկվա անցորդները, արդեն վոչ թե գողեր, այլ պարզապես անծանոթ մարդիկ, անարկու դռնապանին տեսնելիս՝ հեռու էյին անցնում:

Տան մյուս սպասավորների հետ Գերասիմը վոչ թե բարեկամական, այլ մոտիկ հարաբերություն մեջ էր. նա դրանց համարում էր իրավորներ: Նրանք Գերասիմի հետ բացատրվում էյին նշաններով, և Գերասիմը նրանց հասկանում էր, ճշտությունը կատարում էր բոլոր հրամանները, բայց իր իրավունքները նույնպես գիտեր. վոչվոք ծառայողներից չէր համարձակվի նստել նրա տեղը սեղանի շուրջը: Գերասիմն առհասարակ խիստ և լուրջ բնավորություն ուներ. ամեն բանում կարգ էր սիրում. մինչև անգամ աքաղաղները նրա ներկայությամբ չէյին համարձակվում կովել, այլապես վայ նրանց: Տեսներ թե չե, իսկույն յերկուսի վոտքերից էլ կրոներ, մի քանի անգամ անիվի պես կպտտեր ու կշարտեր յուրաքանչյուրին մի կողմ: Տիրուհու բակում կային և սագեր, բայց սագը հայտնի չե, վոր լուրջ և խոհեմ թռչուն է: Գերասիմը նրանց վերաբերվում էր հարգանքով, հետևում էր և կերակրում: Նրան տվել էյին մի խուց, վոր գտնվում է խոհանոցի գլխին. այդտեղ նա իր համար, իր ճաշակով, կաղնի տախտակներից շինել էր չորս վոտանի մի տախտ, իսկական հսկայի մի տախտ, վոր յեթե հարյուր փութ բան դնեյիր վրան—չեր ճկվի. տախտակի տակ գտնվում էր մի պինդ-ամուր մեղուկ, անկյունում դրված էր նույնպիսի սեղան, իսկ սեղանի կողքին մի յեռոտանի նստարան: Գերասիմն իր խուցը փակում էր կողպեքով և բալանին կախում իր գոտիկից: Չեր սիրում, վոր մոտը մարդիկ գնան-գան:

Այսպես անցավ մի տարի, և այդ տարվա վերջում Գերասիմին պատահեց մի փոքրիկ դեպք:

Իրիկնադեմ եր: Գերասիմը հանգիստ անցնում եր գետափով և ջրին նայում: Հանկարծ նկատեց, վոր մի ինչ-վոր բան հենց ամի մոտ շարժվում եր տղմի մեջ: Նա կռացավ և տեսավ մի փոքրիկ շան լակոտ՝ սև ու սպիտակ բծերով, վոր չնայած իր ջանքերին, վոչ մի կերպ չեր կարողանում ջրից դուրս գալ: Բարձրանում եր, սահում և զողզողում իր ամբողջ թաց, նիհար մարմնով: Գերասիմը նայեց խեղճ շնիկին, հետո մի ձեռով վերցրեց, կռնատակը դրեց նրան և մեծ-մեծ քայլերով շտապեց տուն: Յերբ հասավ և մտավ իր խուցը, փրկած շանը դրեց տախտի վրա, ծածկեց իր հաստ վերնազգեստով, ապա՝ նախ վազեց գոմը ծղնոտի, հետո խոհանոցը մի բաժակ կաթի: Վերադարձավ, վերադրուհի զգուշությամբ յետ քաշեց, ծղնոտը փռեց շան տակ ու կաթը դրեց տախտի վրա՝ նրա առաջ: Խեղճ շնիկը ընդամենը յերեք շաբթական եր. աչքերը նոր բացվել էյին, մի աչքը նույն իսկ փոքր ինչ մեծ եր թվում մյուսից: Բան լակել դեռ չեր կարողանում. դողում եր և աչքերը կուչ ածում: Գերասիմը յերկու մատով բռնեց նրա գլուխը և դունչը մեկնեց կաթին: Փոքրիկ շունը հանկարծ սկսեց ազահաբար լակել կաթը և վնչացնել միաժամանակ: Գերասիմը նայում եր նրան, նայում և հանկարծ ծիծաղից թուլանում... Ամբողջ գիշեր նա քաշ յեկավ այդ փոքրիկ շան հետ. սրբեց, չորացրեց նրան, ծած-

կեց և, վերջապես, քնեց նրա կողքին մի ուրախ և խաղաղ քնով:

Վոչ մի մայր այնպես չի խնամի իր յերեխային, ինչպես Գերասիմն եր խնամում իր շնիկը: Փոքրիկ շունն սկզբում շատ թույլ եր, նիհար և տգեղ, բայց հետգետե իրան հավաքեց, լցվեց, իսկ ութ ամսից հետո, շնորհիվ իր ազատարարի անխնջ հոգատարության, դարձավ սպանական ցեղի մի լավ շուն՝ յերկար ականջներով, մազոտ խողովակաձև պոչով և արտահայտիչ խոշոր աչքերով: Նա զարմանալի կապված եր Գերասիմին և մի քայլ անգամ չեր հեռանում նրանից. բոլոր ժամանակ հետևում եր նրան, պոչը շարունակ շարժելով: Գերասիմը նրա անունը դրեց Մուսու (համբերը գիտեն, վոր իրենց հանած ձայնը զրավում ե ուրիշների ուշադրությունը): Տան մարդիկ բոլորն ել սիրեցին նրան և նույնպես Մուսու էյին կանչում: Մուսուն անչափ խելոք եր. մոտենում, քնում եր բոլորին, բայց սիրում եր միայն Գերասիմին: Գերասիմն ինքը գժի պես սիրում եր նրան... ուստի նրան դուր չեր գալիս, վոր ուրիշները շոյում են իր շանը. վախենում եր, ինչ ե, հայտնի չե: Գերասիմին առավոտները Մուսուն եր զարթեցնում փեշից քաշելով, սանձից բռնած սայլակի մոտ եր բերում ջրկիր ձիուն, վորի հետ լավ բարեկամ եր, դեմքին լրջություն տված Գերասիմի հետ գնում եր գետը, հսկում եր նրա ավեններն ու թիերը և վոչ-վոքի մոտ չեր թողնում իր տիրոջ խցին: Գերասիմը նրա համար դուռն մեջ մի անցք եր շինել, և Մուսուն կարծես զգում եր, վոր ինքը միայն Գերասիմի խցում ե լիակատար տեր, ու այդ պատճառով ներս մտնելուն պես իսկույն ինքնագահ դեմքով թռչում եր տախտին: Նա գիշերը բոլորովին չեր քնում, բայց և անտեղի չեր հաջում, ինչպես վորեւ հիմար մի շուն, վոր յետին թաթերի վրա նստած, դունչը դեպի վեր, աչքերը

փակ՝ հաջում եւ ձանձրութից, այնպէս աստղերի վրա եւ, սովորաբար, յերեք անգամ իրար յետևից։ Վնչ։ Մումուն այդպէս չեր. նա իր բարակ ձայնը ի զուր տեղը եր հանի յերեք. նա իր ձայնը հանում եր այն ժամանակ միայն, յերբ ոտար մի մարդ եր մոտենում իրենց պարսպին, կամ վորեւ մի տեղ կասկածելի աղմուկ եր բարձրացնում կամ շրջում... Մի խոսքով՝ Մումուն յերեւելի պահապանություն եր անում։ Ծիշտ եւ, նրանից բացի՝ բակում կար եւ ծեր շղթայակապ շուն, վորին սակայն յերեք, մինչև անգամ զիշերները, բաց չեյին թողնում, եւ ինքն ել զառամած լինելով՝ ազատություն չեր ել պահանջում. իր համար կուչ յեկած պառկում եր իր բնում եւ յերեքմն միայն լսեցնում եր իր խոսքի հաջորդ, վոր իսկույն ել կտրում եր, կարծես ինքն ել զգալով, վոր դա անողուտ եւ Մումուն տիրուհու տունը բոլորովին չեր մտնում, եւ յերբ Գերասիմը փայտ եր տանում ներս, նա մնում եր դուրսը եւ սանդուղի մոտ անհամբեր սպասում Գերասիմին՝ ականջները սրած, զլուխը դարձնելով մեկ դեպի աջ, մեկ դեպի ձախ, նայած վոր կողմից եր դռների թխկոց լսվում։

Այսպէս անցավ մի տարի ևս։ Գերասիմը շարունակում եր իր դռնապանությունը եւ շատ գոհ եր իր վիճակից, յերբ հանկարծ մի անսպասելի դեպք պատահեց։ Այն եւ գարնան մի գեղեցիկ որ տիրուհին իր տանն ապրող ազգականուհիների հետ անց ու դարձ եր անում հյուրասենյակում։ Տրամադրությունը լավ եր, հանաքներ եր անում, ծիծաղում. հետի աղջիկներն ել ծիծաղում եյին եւ նույնպէս հանաքներ անում, բայց առանձին ուրախություն չեյին զգում. տանն այնքան ել ուրախ չեյին լինում, վոր տիրուհու վրա ուրախություն եր գալիս, վորովհետեւ, ամենից առաջ, նա բոլորից պահանջում եր, վոր անկեղծորեն ու լիսիրտ մասնակցեն իր ուրախության, եւ բարկանում եր, յետ վորեւ մեկի դեմքը չեր փայլում ուրախությունից, եւ յերկրորդ՝ նրա այդ ուրախ ըոպները յերկար չեյին տևում եւ, սովորաբար, փոխվում եյին մռայլ ու կծու արամադրության։

Բազցր ժպիտը շուրթերին հյուրասենյակում զբոսնելով տիրուհին մոտեցավ լուսամուտին։

Լուսամուտի առջև ծաղկանոց եր շինված, եւ հենց այդ ըոպեյին ծաղկանոցի մեջտեղը, վարդի թփի տակ, Մումուն պառկած՝ յեռանդով վոսկոռ եր կռծում։ Տիրուհին նկատեց նրան։

— Ահ, — բացականչեց նա հանկարծ, — սա ի՞նչ շուն եւ

Ազգականուհին, վորին դիմեց տիրուհին, շփոթվեց եւ չիմացավ ի՞նչ պատասխանել։

— Զը...ը... զիտեմ,—կմկմաց նա,—կարծես, կարծես... համբիրեն ե...

— Ահ,—ընդհատեց տիրուհին,—ի՞նչ սիրուն շնիկ ե. ասացեք այստեղ բերեն: Վաղո՞ւց ե նրա մոտ: Ի՞նչպես ե վոր յես մինչև հիմա սրան չեմ տեսել... Ասացեք բերեն:

Ազգականուհին իսկույն թռավ նախասենյակ:

— Տղա, ա՛յ տղա—կանչեց նա,—Մումուլին բերեք այստեղ: Շո՛ւտ: Ծաղկանոցումն ե:

— Դրա անունը Մումուլ յե,—հարցրեց տիրուհին,—շատ լավ անուն ե:

— Այո, շատ,—արտասանեց ազգականուհին.—Շո՛ւտ, Ստեփան, շո՛ւտ:

Ստեփանը, մի յերիտասարդ, վոր սպասավորի պաշտոն ուներ, նետվեց ծաղկանոց և ա՛յն ե՝ քիչ եր մնացել բռներ Մումուլին, բայց նա ճարպկորեն դուրս պրծավ նրա մատների տակից և, պոչը ցցած, վազեց Գերասիմի մոտ, վոր այդ ժամանակ խոհանոցի առաջ դատարկում եր ջրի տակառը: Ստեփանը վազեց նրա յետևից և աշխատեց բռնել տիրոջ վտանների մոտ, բայց Մումուն շարունակ ծուկ եր լինում և խաբս տալիս: Գերասիմը ժպտալով նայում եր այդ քաշկըտտուքին: Յերկար քաշ գալուց հետո Ստեփանը վերջապես գլուխը բարձրացրեց և նշաններով արագ հասկացրեց Գերասիմին, թե տիրուհին ահա քու շունն ուզում ե, պիտի իր մոտ տանել: Գերասիմը մի քիչ զարմացավ, բայց կանչեց Մումուլին, վերցրեց և տվեց Ստեփանին:

Ստեփանը բերեց նրան հյուրասենյակ և դրեց հատակին: Տիրուհին փաղաքշական ձայնով նրան կանչեց իր մոտ: Մումուն, վոր իր ուրում այսպիսի շքեղ սենյակներում չեր յեղած՝ վախեցավ սաստիկ և նետվեց դեպի դռները, բայց Ստեփանի կողմից հետ մղվելով՝ դողդողաց և պատին կպավ:

— Մումուլ, Մումուլ, արի՛ ինձ մոտ, արի՛ տիրուհու մոտ, —ասում եր տիրուհին.—Արի, հիմար, մի վախի... արի:

— Մոտեցիր, Մումուլ, մոտեցիր խանութին,—ասում եյին տիրուհուն շրջապատող կանայք.—Մոտեցիր:

Բայց Մումուն տխուր նայում եր շուրջը և տեղից չեր շարժվում:

— Մի բան բերեք թող ուտի,—ասաց տիրուհին.—Ինչ հիմարն ե, խանութին չի մոտենում: Ինչից ե վախենում:

— Դեռ չի ընտելացել,—ասաց կանանցից մեկը յերկշոտ ձայնով:

Ստեփանը փոքրիկ պնակով կաթ բերեց և դրեց Մումուլի առջև, բայց Մումուն մինչև անգամ հոտ ել քաշեց. նա բոլոր ժամանակ դողում եր և առաջվա պես շուրջը դիտում:

— Ահ, ինչ հիմարն ես,—արտասանեց տիրուհին մոտենալով և, կռանալով, ուզեց շոյել նրան, բայց Մումուն դողահար գլուխը թեքեց և ատամները չխկացրեց:

Տիրուհին ձեռը յետ քաշեց արագ:

Մի ակնթարթ լուռթյուն տիրեց: Մումուն մի թույլ կանչոց արձակեց, ասես ափսոսում եր արածի համար և ներողություն խնդրում:

Տիրուհին յետ քաշվեց և հոնքերը կիտեց: Շան հանկարծակի շարժումը վախեցրեց նրան:

— Ախ,—բացականչեցին շրջապատող կանայք բոլորը միասին.—խո՞ւ չկծեց (Մումուն իր կյանքում յերբեք վոչ-վոքի չեր կծած).—Ախ-ախ:

— Կոցրու դրան,—խոսեց պառավը փոխված ձայնով.—Զգվելի՛ շուն: Ի՞նչ կատաղածն ե:

Յե՛վ դանդաղ շուռ յեկավ ու գնաց դեպի իր առանձնասենյակը: Ազգականուհիները վախով նայեցին իրար և ուզեցին հետևել նրան, բայց տիրուհին կանգնեցրեց նրանց, սառը նա-

յեց բոլորին ու արտասանեց. «Ո՛ր եք գալիս վոր. յես հո ձեզ չեմ կանչում», և գնաց:

Կանայք հուսահատ ձեռները թափ տվին Ստեփանի վրա, Ստեփանը շանը բռնեց և գցեց դուրս, ուղիղ Գերասիմի վոտները մոտ: Կես ժամ հետո արդեն տանը թագավորում եր մի խոր լուռություն. պառավ տիրուհին նստել եր իր բազմոցին փոթորկաբեր ամպից ել մռայլ:

Մինչև յերեկո նրա տրամադրությունը վատ եր. վոչ-վոքի հետ չխոսեց, թուղթ չխաղաց և գիշերն անցրեց վատ: Իսկ հետևյալ օրը կանչեց իր մոտ ծառայողների ավագ Գավրիլին:

— Ասա, խնդրեմ,— սկսեց նա,— այդ ի՞նչ շուն եր, վոր ամբողջ գիշեր հաջում եր մեր բակում և չթողեց քնեմ:

— Շունը... Վո՛րը... Գուցե խուլի շունը,— խոսեց Գավրիլը կմկմալով:

— Չգիտեմ, խուլինն եր, թե մի ուրիշինը, միայն չթողեց վոր քնեմ: Յես զարմանում եմ՝ այդքան շներն ի՞նչի համար են: Հետաքրքիր ե: Չե՞ վոր մենք մեր բակում շուն ունենք:

— Ինչպես չե, կա...

— Դե, ել ի՞նչ. ավելորդ շունը մեր ինչի՞ն ե պետք: Անկարգություններ ե անելու միայն: Նայող չկա, ավագ չկա — ահա թե ի՞նչ: Յե՛վ խուլի ի՞նչին ե պետք շունը: Ո՞վ ե նրան թույլ տվել, վոր իմ բակում շուն պահի: Յերեկ յես մոտեցա լուսամուտին, տեսնեմ դա ծաղկանոցում պառկած, ինչ-վոր կեղտոտ բան բերել ու կռծում ե. իսկ այնտեղ չե՞ վոր վարդեր են անկված:

Տիրուհին լռեց:

— Այսօր իսկ դրան չտեսնեմ... լսում ես:

— Լսում եմ:

— Այսօր իսկ... Առայժմ գնա:

Գավրիլը դուրս յեկավ:

Նախասենյակում պառկած եր Ստեփանը. զարթեցրեց

նրան և ինչ-վոր բան հրամայեց կիսաձայն, վորին Ստեփանը պատասխանեց կես հորանջելով, կես ծիծաղելով: Գավրիլը գնաց, իսկ Ստեփանը վեր թռավ տեղից, կափտանն ու կոշիկները հագավ և դուրս յեկավ շեմքում կանգնեց: Չանցավ հինգ րոպե, Գերասիմը յերևաց, իր անբաժան Մուժուլի ուղեկցությամբ, փայտի մի ահագին կապոց շալակին (տիրուհին հրամայել եր, վոր իր ննջարանն ու առանձնասենյակը տաքացնեն մինչև իսկ ամառը): Գերասիմը կողքանց կանգնեց դռան առջև, ուսով հրեց այն և իր բեռով մտավ ներս: Մուժուժն, ըստ սովորության, մնաց նրան սպասելու: Այդ ժամանակ Ստեփանը, հարմար ընկալից ոգտվելով, հարձակվեց հանկարծ նրա վրա, ինչպես ուրուրը ճուտի վրա, սեղմեց նրա կուրծքը գետնին, զրկեց և, մինչև անգամ գլխարկը չծածկելով՝ վազեվազ դուրս յեկավ բակից, նստեց առաջին պատահած կառքը և գնաց ուղիղ Ախոտնի Բյադ: Այդտեղ նա գնող գտավ, Մուժուլին ծախեց հիսուն կոպեկի այն պայմանով միայն, վորպեսզի նա մի շաբաթ գոնե կապած պահի նրան, և ինքն իսկույն վերադարձավ. բայց դեռ տուն չհասած՝ կառքից իջավ և տան բոլորքը շրջան անելով՝ յետևի փողոցից, պարսպի վրայով թռավ բակը. դռնով վախենում եր գնալ, վոր Գերասիմին չհանգիպի:

Սանը նրա անհանգստությունն իզուր եր: Գերասիմը վաղուց բակում չեր: Տնից դուրս գալով՝ նա անմիջապես դես ու դեն ընկավ Մուժուլին վորոնելու. նա դեռ չեր հիշում, վոր Մուժուժն յերբեկեց չսպասեր իր վերադարձին, ու այս-այն կողմ ընկնելով՝ սկսեց փնտռել, կանչել նրան իրեն հատուկ ձայներով... վազեց իր խուցը, խոտանոցը, նետվեց փողոց— դես-դեն... Մուժուժն չկա, Մուժուժն կորել ե: Գերասիմը դիմեց մարդկանց, ամենահուսահատ նշաններով հարց ու փորձ արավ. հողից կես արշին բարձր ցույց տալով՝ պատկերացրեց Մուժուլին ձեռներով... Ծառայող-

ներից վոմանք, իսկապես չիմանալով ուր ե չքացել Մուսուհն, գլուխները շարժում էին միայն, մյուսները, վոր գիտեյին, պատասխանի փոխարեն ծիծաղում էին, իսկ ավագ սպասավորը ծանր ու մեծ կերպարանք ընդունելով՝ սկսեց բղավել կառապանների վրա: Այդ ժամանակ Գերասիմը դուրս յեկավ հայաթից:

Որը մթնում եր արդեն, յերբ նա վերադարձավ: Նրա հոգնած տեսքից, անհաստատ բայվածքից և փոշոտված շորերից կարելի յեր յենթադրել, վոր Մուսկվայի կեսը վոտի տակ ե տվել: Նա կանգնեց տիրուհու տան լուսամուտների դիմաց, աչք ածեց սանդուղքը, ուր յոթ ծառայեր հավաքված կանգնած, յետ դարձավ և մի անգամ ել կանչեց «Մուսուհն»:—Մուսուհն չերեաց: Գերասիմը նորից հեռացավ: Բոլորը նայեցին նրա յետևից, բայց վոչ մեկը վոչ ժպտաց, վոչ ել մի խոսք ասավ: Իսկ հետևյալ առավոտ ամեն բանի հետաքրքիր ձիապահ Անտիպկան խոհանոցում պատմում եր, վոր խուլն ամբողջ գիշեր հառաչել ե:

4.

Հետևյալ ամբողջ որը Գերասիմը չերեաց, այնպես վոր նրա փոխարեն ջրի գնաց կառապան Պապապը: Տիրուհին ծառայողների ավագ Գավրիլին հարցրեց, թե կատարված ե արդյոք իր հրամանը: Գավրիլը պատասխանեց, վոր կատարված ե: Մյուս առավոտ Գերասիմը իր խցից դուրս յեկավ աշխատանքի: Ճաշին յեկավ հաց կերավ և դարձյալ գնաց առանց սրան կամ նրան դուրս տալու: Նրա դեմքը, վոր առանց այն ել գուրկ եր կենդանությունից, ինչպես բոլոր խուլ ու համբերինը, այժմ կարծես քարացել եր: Ճաշից հետո նա կրկին դուրս յեկավ հայաթից, բայց կարճ ժամանակով. վերադարձավ և իսկույն գնաց խոտանոց:

Գիշերն իջավ, լուսնյակ, պայծառ մի գիշեր: Գերասիմը պառկած հառաչում եր և շարունակ շուռ ու մուռ գալիս անկողնում. մեկ ել հանկարծ դգաց, վոր իբր թե իր փեշը քաշում են. նա ամբողջ մարմնով դողդողաց, բայց գլուխը չբարձրացրեց և մինչև անգամ աչքերը փակեց. բայց ահա նորից փեշը քաշեցին առաջվանից ավելի ուժգին: Գերասիմը վեր թռավ... Նրա առաջ թոկի կտորը վզին կանգնած եր Մուսուհն և պոչը շարժում եր շարունակ:

Յերկարածիզ մի ճիչ դուրս թռավ Գերասիմի անխոս կրծքից. նա բռնեց Մուսուհին և սեղմեց կրծքին. Մուսուհն մի ակնթարթում լիզեց նրա քիթը, աչքերը, բեղերը և միտուքը... Գերասիմը կանգնեց, մտածեց, զգուշությամբ դուրս յեկավ խոտանոցից, նայեց շուրջը և, հավաստիանալով, վոր իրեն վոչ-վոք չի տեսնի, շտա-

պեց իր խուցը: Դեռ առաջուց Գերասիմը գլխի յեր ընկել, վոր շունն ինքն իրեն չի կորել, վոր նրան տարել են, յերևի տիրունու հրամանով. ծառայողները նշաններով բացատրել էին նրան, թե ինչպես նրա Մուսուս ուղեցել ե խանութին կծի՝ ուստի և Գերասիմը վճռեց իր միջոցները ձեռք առնել: Ամենից առաջ նա Մուսուսին հաց տվեց, փայփայեց, պառկեցրեց ու ծածկեց, հետո սկսեց մտածել ու ամբողջ գիշեր մտածում եր, թե ինչպես անի, վոր Մուսուսին մի լավ տեղ թաղցնի: Վերջապես հնարը գտավ. — ամբողջ ցերեկը Մուսուսին թողնի խցի մեջ և յերբեմն միայն կգա տեսնելու, գիշերը կտանի դուրս: Դռան անցքը նա պինդ խցեց իր հին վերարկուով և ինքը, լույսը նոր բացված, բակում եր արդեն, կարծես վոչինչ ել չեր պատահել. նա պահպանել եր նույնիսկ (անմեղ խորամանկութուն) իր դեմքի տխուր արտահայտութիւնը: Խեղճ խուլը մաքով չեր ել կարող անցնել, վոր Մուսուս իր կլանչոցով կմատնի իրան: Յեւ իսկապես շուտով տան մարդիկ բոլորն իմացան, վոր համրի շունը վերադարձել ե և այժմ տանը փակված ե: Բայց Գերասիմին ու շանը խղճալուց, մասամբ ել, գուցե, Գերասիմի յերկյուղից, զգացնել չավին նրան, վոր իրենք նրա գաղտնիքը իմացել են: Ծառայողների ավագը ծոծրակը քորեց միայն և ձեռը թափ տվեց. «Ե՛հ, աստված իրա հետ: Գուցե խանութը չի յել իմանում»: Իսկ համրը յերբեք այնպիսի ջանասիրութիւն չեր ցույց տվել, ինչպես այդ որը. նա սրբեց, մաքրեց ամբողջ բակը, խոտերը արմատահան արավ, ծաղկանոցի ցանկի փայտերը կարգի բերեց, — մի խոտքով աշխատում, չարաչարվում եր այնպես, վոր մինչև անգամ տիրուհին ել ուշադրութիւն դարձրեց նրա ջանասիրութիւն վրա: Որովա ընթացքում Գերասիմը մի յերկու անգամ թագուն գնաց փակված շանը տեսնելու, իսկ գիշերը նա Մուսուսին հետ միտին պառկեց վոչ թե խոտանոցում, այլ խցում, և միայն ժամը յերկուսին դուրս յեկավ նրա հետ մաքուր

ողում գրոսներու: Ու բակում բավական յերկար գրոսներով նա ուզում եր արգեն վերադառնալ, յերբ տան պարսպի այն կողմը, նրբափողոցում ինչ-վոր խշխշոց լսվեց: Մուսուս աւանջները սրեց, մոռաց, մոտեցավ պարսպի պատին, հոտհոտեց և սկսեց բարձրաձայն հաջել: Ինչ-վոր հարբած մի մարդ յեկել եր այնտեղ գիշերելու: Այդ ժամանակ տիրուհին հենց նոր միայն աչքը կայցրել եր յերկարատե «Չղային հուզումից» հետո. այդպիսի հուզումներ միշտ պատահում էին նրան չափազանց կուշտ ընթրիքից հետո: Շան հանկարծական հաջոցը դարձեցրեց նրան. նրա սրտի զարկերն ավելացան. «Աղջկերք, աղջկերք, — նվալով կանչեց նա, — աղջկերք»: Աղջիկները վախփորած ներս ընկան ննջարան: «Ո՛յ, ո՛յ, մեռնում եմ, — խոսեց նա վշտահար, ձեռներն այս ու այն կողմ տարածելով. — դարձյալ, դարձյալ այդ շունը... Ո՛յ, մարդ ուղարկեք բժշկի յետեւից. դրանք ինձ ուզում են սպանել... Շունը, դարձյալ այդ շունը: Ո՛յ», և նա գլուխը հետ ձգեց, վոր նշան եր ուշաթափութիւն: Վաղեցին բժշկի յետեից: Նա յեկավ, տիրուհուն ուղքի բերեց և հետո, հանգստութիւն համար, կաթիլներ տվեց: Տիրուհին ընդունեց կաթիլները և անմիջապես արտառախառն ձայնով սկսեց գանգատվել շանից, ծառայողների ավագ Գավրիլից, իր բախտից և այն բանից, վոր իրեն՝ խեղճ, պառավ կնոջը բոլորն աչքաթող են արել, վոր վոչ-վոք իրեն չի խղճում և բոլորն իր մասն են ցանկանում: Մինչ այդ Մուսուս շարունակում եր հաջել, իսկ Գերասիմն աղարդյուն կանչում եր նրան պարսպի մոտից: «Ահա... ահա... դարձյալ...», խոսեց տիրուհին, և նրա աչքերը նորից կուլ գնացին: Բժիշկն ինչ վոր բան շնչաց աղջկան, նա վաղեց նախասնյակ, դարձեցրեց Ստեփանին, իսկ Ստեփանը վաղեց Գավրիլին դարձեցնի, և Գավրիլը բորբոքված հրամայեց տան բոլոր ծառայողներին վտարի հանել:

Գերասիմը հետ նայեց, լուսամուտներում տեսավ լույս

ու ստովերներ. նրա սիրտը վատ բան զգաց, Մուսուհն թեի տակ առավ, վազեց մտավ իր խուցը և դուռը փակեց: Մի քանի րոպե հետո հինգ մարդ ուղղում եյին բանալ նրա դուռը, բայց նիգերի դիմադրությանը հանդիպելով՝ կանգ առան: Յեկավ Գավրիլը սաստիկ հեալով և բոլորին հրամայեց մինչև առավոտ մնալ այդտեղ ու հսկել, իսկ ինքը շտապեց սպասավոր աղջկերանց սենյակը և նրանց գլխավորի՝ Լյուբով Լյուբիմովնայի միջոցով հրամայեց հայտնել տիրուհուն, վոր շունը, դժբախտաբար, նորից ինչ-վոր տեղից հետ ե յեկել, և վոր վաղն ևեթ նա կենդանի չի լինի և տիրուհին թող վողորմած լինի՝ չբարկանա ու հանգիստ մնա: Տիրուհին, հավանորեն, այնքան ել շուտ չեք հանգստանա, յեթե բժիշկը տասերկու կաթիլի փոխարեն քառասուն չտար. այդ ազդեց նրան և քառորդ ժամից արդեն նա քնած եր խոր ու խաղաղ քնով. իսկ Գերասիմը, ամբողջովին գունատ, պառկել եր իր մահճակալին և Մուսուհի բերանը պինդ սեղմել:

5.

Հետևյալ առավոտ տիրուհին զարթնեց բավական ուշ: Գավրիլն սպասում եր նրա զարթնելուն, վորպեսզի Գերասիմի տան վրա հարձակվելու հրաման տա, իսկ ինքը պատրաստվում եր տիրուհու հանդիմանություններն ու նախատինքը լրսելու: Բայց վոչինչ ել չեղավ: Անկողնում պառկած տիրուհին հրամայեց իր մոտ կանչել աղջկաներից մեկին:

— Լյուբով Լյուբիմովնա, — սկսեց նա հանդարտ և թույլ ձայնով. — (սիրում եր նա յերբեմն հալածված ու վորբացած, թշվառ ձևանալ, ել ինչ ասել կուզի, վոր այդ ժամանակ տան բոլոր մարդիկ իրենց անհարմար եյին զգում). — Լյուբով Լյուբիմովնա, տեսնում եք ինչ դրության մեջ եմ՝ գնացեք, հոգիս, Գավրիլ Անդրեյիչի մոտ, խոսեք նրա հետ. մի՞թե մի շուն նրա համար ավելի թանգ ե իր տիրուհու հանգստությունից ու կյանքից: Յես չեյի կամենա այդ բանին հավատալ, — ավելացրեց նա խորապես հուզված. — գնացեք, հոգիս, բարի յեղեք, դրնացեք Գավրիլ Անդրեյիչի մոտ:

Լյուբով Լյուբիմովնան գնաց Գավրիլի սենյակը: Հայտնի չե ինչ խոսք ու զրույց յեղավ նրանց մեջ, բայց մի քիչ անց մարդկանց մի ահագին ամբոխ բալի միջով շարժվեց դեպի Գերասիմի խուցը: Առջևից գնում եր Գավրիլը, նրա յերկու կողմից սպասավորներն ու խոհարարները: Լուսամուտից նայում եր քեռի Խվոստը և կարգադրություններ անում, այսինքն ձեռքերը շարժում եր միայն: Ամենքի յետևից թռչկոտելով ու ծամածուլություններ անելով գնում եյին փոքրիկ սղոզաներ, վորոնց մի մասն յեկել եր հարեան հայաթներին: Գերասիմի խուցը տանող սանդուղքին նստել եր մի պահակ, դուռ

ների մոտ կանգնել էյին յերկուսը. փայտավորված: Սկսեցին սանդուղքով բարձրանալ, ու բռնեցին նրա ամբողջ յերկարությունը: Գավրիլը մոտեցավ դռանը, բռնեցքով ծեծեց և կանչեց.

— Բաց:

Լավեց խեղդված հաշոց, բայց պատասխան չեղավ:

— Սոսում եմ՝ բաց,— կրկնեց նա:

— Ախր, Գավրիլ Անդրեյիչ,— նկատեց ներքևից Ստեփանը, — չէ՞ վոր խուլ ե, չի լսում:

Ամենքը ծիծաղեցին:

— Հապա ի՞նչ անենք,— ասավ վերևից Գավրիլը:

Այդտեղ դռան վրա ծակ տեղ կա,— պատասխանեց Ստեփանը. — փայտով շարժեցեք ենպես:

Գավրիլը կռացավ:

— Նա ծակը ինչ-վոր վերարկու յե կոխել:

— Դուք ել վերարկուն դեպի ներս բռնեցեք:

Նորից խուլ հաշոց լսվեց:

— Տես, տես, ինքն իրան մատնում ե,— նկատեցին ամբոխի մեջ և նորից ծիծաղեցին:

Գավրիլը ականջի յետևը քորեց:

— Ձե, ախպեր, ասավ նա վերջապես, — վերարկուն բռնիր ինքդ, յեթե ուզում ես:

— Լավ, համեցեք:

Յեվ Ստեփանը բարձրացավ վերև, փայտը վերցրեց, վերարկուն հրեց ներս և սկսեց փայտը ծակի մեջ խաղացնելով՝ կրկնել. «Դուրս արի, դուրս արի»: Նա դեռ փայտը տարուբերում եր, յերբ հանկարծ խուցի դուռն արագ բացվեց. սպասավորների ամբողջ խումբը գլխիվայր գլորվեց սանդուղքից, ու ամենից առաջ Գավրիլը:

— Դե, դե, դե,— կանչեց Գավրիլը ներքևից. — խեղճ կաց, այ...

Գերասիմն անշարժ կանգնեց շեմքում: Ամբողջ հավաքվեց սանդուղքի վրաների մոտ: Գերասիմը գերմանական կաֆտան հագած այդ մանր մարդկանց նայում եր բարձրից, ձեռները թեթևակի կողքերին կանխած: Իր գյուղական կարմիր վերնաշապկով նա մի հսկա յեր թվում նրանց առաջ: Գավրիլը մի քայլ արավ առաջ գնալու:

— Տես, այ,— ասավ նա,— չարություն մի անի:

Յեվ սկսեց նշաններով հասկացնել, վոր տիրուհին ահա նրա շունը պահանջում ե անպատճառ. տուր այդ շունը իսկույն, յեթե վոչ վատ կլինի:

Գերասիմը նայեց նրան, ցույց տվեց շունը, ձեռը տարավ-բերեց իր վզի մոտ ափսոս, կարծես ողակ եր գցում, ու հարցական դեմքով նայեց ծառայողների տվազին:

— Այո, այո,— ասավ Գավրիլը գլուխը շարժելով. — անպատճառ:

Գերասիմն աչքերը ցած քցեց, հետո հանկարծ ցնցվեց, կրկին ցույց տվեց Մուժուլին (վոր բոլոր այդ ժամանակը նրա մոտ կանգնած պոչը շարժում եր անմեղ և ականջները խլշում), նորից իր վզի վրա խեղդելու նշան ցույց տվեց և նշանակալից ձևով ձեռը խփեց իր կրծքին, վորով կարծես հայտարարում եր, վոր ինքն իր վրա յե վերցնում Մուժուլին վոչնչացնելու գործը:

— Ձե, դու կխտրես,— շարժեց ձեռը Գավրիլը իբրև պատասխան:

Գերասիմը նայեց նրան, արհամարանքով ծիծաղեց, կրկին ձեռը կրծքին խփեց և դուռը շրխկոցով փակեց:

Բոլորը լուռ իրար նայեցին:

— Սա ի՞նչ ե նշանակում,— սկսեց Գավրիլը, — նորից փակվեց:

— Թողեք, Գավրիլ Անդրեյիչ,— ասավ Ստեփանը, — նա

ների մոտ կանգնել էյին յերկուսը. փայտավորված: Սկսեցին սանդուղքով բարձրանալ, ու բռնեցին նրա ամբողջ յերկարութեանը: Գավրիլը մտեցավ դռանը, բռնեցքով ծեծեց և կանչեց.

— Բաց:

Լավեց խեղդված հաշոց, բայց պատասխան չեղավ:

— Ասում եմ՝ բաց,—կրկնեց նա:

— Ախր, Գավրիլ Անդրեյիչ,—նկատեց ներքևից Ստեփանը,—չե՞ վոր խուլ ե, չի լսում:

Ամենքը ծիծաղեցին:

— Հապա ի՞նչ անենք,—ասավ վերևից Գավրիլը:

Այդտեղ դռան վրա ծակ տեղ կա,—պատասխանեց Ստեփանը.—փայտով շարժեցեք ենպես:

Գավրիլը կռացավ:

— Նա ծակը ինչ-վոր վերարկու յե կոխել:

— Դուք ել վերարկուն դեպի ներս բռնեցեք:

Նորից խուլ հաշոց լսվեց:

— Տես, տես, ինքն իրան մատնում ե,—նկատեցին ամբոխի մեջ և նորից ծիծաղեցին:

Գավրիլը ականջի յետևը քորեց:

— Ձե, ախպեր, ասավ նա վերջապես,—վերարկուն բռնիր ինքդ, յեթե ուզում ես:

— Լավ, համեցեք:

Յեվ Ստեփանը բարձրացավ վերև, փայտը վերցրեց, վերարկուն հրեց ներս և սկսեց փայտը ծակի մեջ խաղացնելով՝ կրկնել. «Դուրս արի, դուրս արի»: Նա դեռ փայտը տարուբերում էր, յերբ հանկարծ խուցի դուռն արագ բացվեց. սպասավորների ամբողջ խումբը գլխիվայր գլորվեց սանդուղքից, ու ամենից առաջ Գավրիլը:

— Դե, դե, դե,—կանչեց Գավրիլը ներքևից.—խելոք կաց, այ...

Գերասիմն անշարժ կանգնեց շեմքում: Ամբողջ հավաքվեց սանդուղքի վրաների մոտ: Գերասիմը գերմանական կաֆտան հագած այդ մանր մարդկանց նայում էր բարձրից, ձեռները թեթևակի կողքերին կանթած: Իր գյուղական կարմիր վերնաշապկով նա մի հսկա յեր թվում նրանց առաջ: Գավրիլը մի քայլ արավ առաջ գնալու:

— Տես, այ,—ասավ նա,—չարություն մի անի:

Յեվ սկսեց նշաններով հասկացնել, վոր տիրուհին ահա նրա շունը պահանջում ե անպատճառ. տուր այդ շունը իսկույն, յեթե վոչ վատ կլինի:

Գերասիմը նայեց նրան, ցույց տվեց շունը, ձեռը տարավ-բերեց իր վզի մոտ ախպես, կարծես ողակ էր գցում, ու հարցական դեմքով նայեց ծառայողների ավազին:

— Այո, այո,—ասավ Գավրիլը գլուխը շարժելով.—անպատճառ:

Գերասիմն աչքերը ցած քցեց, հետո հանկարծ ցնցվեց, կրկին ցույց տվեց Մուսուլին (վոր բոլոր այդ ժամանակը նրա մոտ կանգնած պոչը շարժում էր անմեղ և ականջները խլշում), նորից իր վզի վրա խեղդելու նշան ցույց տվեց և նշանակալից ձևով ձեռը խփեց իր կրծքին, վորով կարծես հայտարարում էր, վոր ինքն իր վրա յե վերցնում Մուսուլին վոչնչացնելու գործը:

— Ձե, դու կխտրես,—շարժեց ձեռը Գավրիլը իբրև պատասխան:

Գերասիմը նայեց նրան, արհամարանքով ծիծաղեց, կրկին ձեռը կրծքին խփեց և դուռը շրխկոցով փակեց:

Բոլորը լուռ իրար նայեցին:

— Սա ի՞նչ ե նշանակում,—սկսեց Գավրիլը,—նորից փակվեց:

— Թողեք, Գավրիլ Անդրեյիչ,—ասավ Ստեփանը,—նա

ասածը կանի, յեթե խոստանում ե: Նրա բնավորութունն եղ-
պես ե: Յեթե խոստանում ե—եւ պրծաւ: Եղ բանում նա մեզնը-
ման չի. ինչ վոր ճիշտ ե, ճիշտ ե: Այո:

— Այո, — կրկնեցին բոլորը և գլուխները թափ տվին: — Եղ-
պես ե, այո:

— Եհ, գուցե, տեսնենք, — ասավ Գավրիլը. — իսկ մեկը
թող ելի մնա ղարաուլ: Յեկ, Յերոշկա, — ավելացրեց նա, դի-
մելով ինչ-վոր խեղճ մարդու, վոր այգեպան եր համարվում.
— մի բան վոր գործ չունիս, փայտը վերցրու և այտեղ նըս-
տիր. հենց վոր մի բան յեղավ, իսկույն վազի իմ կուշտը:

Յերոշկան փայտը վերցրեց և նստեց սանդուղքի առաջին
աստիճանին: Ամբոխը ցրվեց, բացի մի քանի հետաքրքիրնե-
րից ու փոքրիկ տղաներից. իսկ Գավրիլը վերադարձավ տուն
և հրամայեց աղջկերանց մեկի միջոցով հայտնել արուհուն,
վոր ամեն ինչ կատարված ե:

6.

Այս իրարանցումից մի ժամ հետո խուցի դուռը
բացվեց և Գերասիմը դուրս յեկավ. նա հագել եր իր տոնա-
կան կաֆտանը: Նա իր հետ դուրս բերեց Մուսուլին վիզը
թուկ դրած: Յերոշկան մի կողմ քաշվեց և նրան ճանապարհ
տվեց անցնելու: Գերասիմը գնաց դեպի բակի դուռը: Հայա-
թում յեղած փոքրիկ տղաները լուռ, աչքերով հետևեցին նը-
րան: Գերասիմը նույնիսկ յետ չնայեց, գլխարկը ծածկեց մի-
այն փողոցում: Գավրիլը նույն Յերոշկային ուղարկեց նրա
յետևից նայելու: Յերոշկան, հեռվից տեսնելով, վոր Գերասի-
մը շան հետ միասին ճաշարան մտավ, սպասեց նրա դուրս
գալուն:

Ճաշարանում Գերասիմին ճանաչում և նրա նշանները հաս-
կանում եյին: Նա իր համար մտով կերակուր խնդրեց և նըս-
տեց արմուկներով սեղանին հենված: Մուսուլն կանգնած նրա
աթոռի մոտ՝ խելացի աչքերով նայում եր նրան: Նրա մազե-
րը լավ հարթված եյին. յերևում եր, վոր քիչ առաջ նրան
սանրել են: Գերասիմին կերակուր բերին: Նա հաց փրթեց
նրա մեջ, միսը կտոր-կտոր արավ և ափսե՛ն զրեց հատակին: Մու-
սուլն սկսեց ուտել իր սովորական բարեկիրթ ձևով, դունչը
հազիվ կերակրին մոտեցնելով: Գերասիմը յերկար նայում եր
նրան, հանկարծ արցունքի յերկու խոշոր կաթիլ ընկան նրա
աչքերից. մեկն ընկավ շան թեք ճակատին, մյուսը կերակրի
մեջ: Նա դեմքը ծածկեց ձեռքով: Մուսուլն կերավ կերակրի
կեսը և մի կողմ քաշվեց դունչը լիզելով: Գերասիմը յեկավ տե-

ղից, վճարեց կերակրի գինը և դուրս յեկավ: Յերոշկան Գերասիմին տեսնելով՝ ցատկեց անկյունի մյուս կողմը, և յերբ Գերասիմն յեկավ անցավ իր մոտով, նա կրկին հետևեց նրան:

Գերասիմը գնում եր առանց շտապելու, Մուսուլյի թուղբ բռնած: Հասնելով փողոցի անկյունը, նա կանգ առավ կարծես մտածմունքի մեջ և հանկարծ արագ քայլերով դիմեց դեպի գետը: Ճանապարհին նա մտավ նոր կառուցվող մի տան բակ և այնտեղից յերկու աղյուս բերեց կոնստակը դրած: Հասնելով գետը, նա ափով գնաց-հասավ մի տեղ, ուր ցցերին կապված յերկու նավակ էին կանգնած. նա Մուսուլյի հետ միասին ցատկեց զբանցից մեկի մեջ: Բանջարանոցի ծայրում խփված վրանից դուրս յեկավ մի կաղ ծերուկ և պոռաց նրա վրա: Բայց Գերասիմը գլխով արավ միայն և այնպես ուժեղ թիավարել սկսեց, վոր, թեև գետի հոսանքին հակառակ, մի ակնթարթում հարյուր սաժեն առաջ սլացավ: Ծերուկը կանգնեց, կանգնեց, մեջքը քորեց նախ ձախ, ապա աջ ձեռքով և կաղտով վերադարձավ նորից իր վրանը:

Գերասիմը շարունակ թիավարում եր ու թիավարում: Ահա Մոսկվան արդեն յետ մնաց: Ահա գետի ափերին տարածվում են մարգագետիններ, բանջարանոցներ, դաշտեր պուրակներ, յերևացին խրճիթներ: Գյուղի հոտ և գալիս: Գերասիմը թիերը ձգեց, գլուխը սեղմեց Մուսուլյին, վոր նստած եր նրա առջև չոր տախտակի վրա—հատակը լցված եր ջրով—և այդպես մնաց անշարժ, ուժեղ բաղուկներով շան մեջքը գրկած: Իսկ նավակը մինչ այդ ալիքներով կամաց-կամաց տարվում եր յետ դեպի քաղաք: Վերջապես Գերասիմն ուղղվեց արագ և ինչ-վոր ցավապին մի կատաղություն դեմքին, վերցրած աղյուսները թուղով կապեց իրար, հետո թուկի ծայրերը կապեց Մուսուլյի վիզը. բարձրացրեց ու բռնեց նրան գետի վրա ու վերջին անգամ նայեց նրան... Մուսուլն հավատով ու աներկյուղ նայեց տիրոջ և պոչը շարժեց կամացուկ: Գերասիմը յերեսը շուռ

տվեց, աչքերը փակեց և ձեռքերը բաց թողեց... Ու չլսեց փոշինչ—վոչ ընկնող Մուսուլյի սուր կլանչոցը, վոչ ել ջրի ծանր ճղփյունը. ամենաաղմկոտ որը լուռ ու անշշուկ եր նրա համար, ինչպես վոչ մի խաղաղ գիշեր անձայն չե մեզ համար. և յերբ նա աչքերը բաց արավ նորից, առաջվա պես գետի յերեսով, կարծես միմյանց հալածելով՝ շտապով վազում էին փոքրիկ ալիքները և առաջվա պես ճողփյունով զարնվում էին նավակի կողերին, և միայն հեռուն, դեպի ափն էին վազում ինչ-վոր լայն-լայն կորագծեր:

Յերոշկան, հենց վոր Գերասիմը թափնվեց նրա աչքից, վերադարձավ տուն և պատմեց ինչ տեսել եր:

— Դե, իհարկ ե, — նկատեց Ստեփանը, — Գերասիմը նրան ջուրը կձգի: Արդեն կարող եք հանգիստ լինել, քոնի վոր խոստացել ե...

Ամբողջ որը Գերասիմը չերևաց: Նա ճաշվա հացին չեկավ: Յերեկոյան ել, յերբ բոլորը հավաքվեցին ընթրիքի — նա չկար:

— Ինչ զարմանալի տղա յե եզ Գերասիմը, — խոսեց հասուլիկ լվացարարուհին իր նման ճղճղալով, — միթե կարելի յե մի շան համար եղպես գնալ ման-գալ... Չեմ հասկանում...

— Ախր Գերասիմն եստեղ եր, — գոչեց հանկարծ Ստեփանը, գգալով իր համար քաշովի վերցնելով:

— Ինչպես: Յերբ:

— Յերկու սահաթ առաջ: Ինչպես չե. փողոցի դռան մոտ պատահեցինք: Նա եստեղից եր գնում. հայաթից նոր եր դուրս գալի: Ուզեցի շան մասին հարցնեմ՝ քեֆը տեղը չե: Ինձ ել բոթեց. ինչպես յերևում 'ե' ուզում եր ասել — հեռու, մի խոսի, ու մի ենալես դմբուղ հասցրեց վզակոթիս, վոր — ո՛յ, ո՛յ, ո՛յ... — Յեմ Ստեփանն ակամա քմծիծաղով կուչ յեկավ ու վիզը քորեց:

Բոլորը ծիծաղեցին Ստեփանի վրա և ընթրիքից հետո գնացին քնելու:

Մինչդեռ նույն այդ ժամանակ Տ.—ի խճուղով շտապով և առանց կանգ առնելու քայլում էր մի ինչ-վոր հակա՝ պարկը մեջքին ու մի յերկար ձեռնափայտ ձեռնին: Դա Գերասիմն էր: Նա գնում էր առանց յետ նայելու, շտապում էր տուն, իրենց գյուղը: Խեղճ Մուսուլին ջուրը ձգելուց հետո նա վազեց իր խուցը, հասնելով մի քանի բան-ման հավաքեց զրեց հին տապճակի մեջ, կապոց արավ, ուսը գցեց ու հայդա: Ճանապարհը նա լավ դիտել էր դեռ այն ժամանակ, յերբ իրեն բերին Մասկվա: Այն գյուղը, վորտեղից տիրուհին բերել էր նրան, ընկած էր խճուղուց քսանուհինգ վերստ հեռու: Նա գնում էր մի անընկճելի խիզախությամբ, կատաղի և ուրախ վճռականությամբ: Գնում էր, ու նրա աչքերն ազահաբար և ուղիղ նայում էին առաջ: Նա շտապում էր այնպես, կարծես պառավ մայրը սպասում էր նրան հայրենի գյուղում, կարծես կանչել էր իր մոտ ոտար յերկրում և ոտար մարդկանց մեջ յերկար թափառելուց հետո... Հենց նոր իջած ամառային զիշերը խաղաղ էր և տաք. մի կողմից, այնտեղ, ուր արևը մայր մտավ, յերկինքը դեռ սպիտակին էր տալիս և թեթևակի կարմրած էր անհետացող որվա վերջին ցուլքերով. մյուս կողմից բարձրանում էր գորշ-կապույտ աղջամուղջը: Հարյուրավոր լոբեր աղմկում էին ամեն կողմ, և նրանց հետ մրցելու համար կարծես ջրահավերը ձայնարկում էին իրար... Գերասիմը սակայն նրանց լսել չէր կարող. նա չէր կարող լսել նաև գիշերային մեղմ սոսափյունը

ծառերի, վորոնց կողքով անցնում էր. բայց նա զգում էր հասնող հաճարի ծանոթ հոտը, վոր բուրում էր շարունակ մութ դաշտերից, զգում էր, թե ինչպես քամին, իր հայրենի քամին, քնքշաբար զարնվում էր իր յերեսին և խաղում մաղերի ու միրուքի հետ. տեսնում էր իր առաջ սպիտակին տվող ճանապարհը, իրանց տան ճանապարհը, վոր ձգվում էր նետի պես ուղիղ. նա տեսնում էր յերկնքում անթիվ աստղեր, վոր լուսավորում էին նրա ուղին, և առյուծի նման քայլում էր նա առույգ ու կայտառ, այնպես վոր յերբ ծագող արեգակը իր տամուկ-կարմիր շողերով լուսավորեց մեծ քայլերով հեռացող հակային—Մասկվայի և նրա միջև ընկած էր արդեն յերեսուն ու հինգ վերստ...

Յերկու որից հետո նա իր տանն էր արդեն, ի մեծ զարմանա այն զինվորի կնոջ, վորին տեղավորել էին նրա խորճիթում: Սրբապատկերի առաջ ազդեցիկաց հետո նա գնաց տանուտերի մոտ: Տանուտերը մի քիչ զարմացավ. բայց խոտհունձը հենց նոր սկսվել էր. Գերասիմին, վորպես ընտիր մշակի, հենց այդտեղ ձեռը գերանդի տվին, և նա առաջվա պես, գնաց հունձ անելու, այնպես վոր գյուղացիները նախանձում էին միայն, տեսնելով նրա ձեռի թափն ու հնձած լասերը...

Իսկ Մասկվայում, Գերասիմի փախչելու հետևյալ որը, տան սպասավորներն զբաղվեցին նրանով: Գնացին նրա խուցը, ման յեկան, հետո հայտնեցին Գավրիլին: Նա յեկավ, նայեց, ուսերը վեր քաշեց և վճռեց, վոր համրը կամ փախել է կամ խեղդվել իր շան հետ միասին: Իմաց տվին վոստիկանության, հայտնեցին տիրուհուն: Տիրուհին բարկացավ. լաց յեղավ և հրամայեց, ինչ էլ լինի՝ գտնել նրան, հավատացրեց, վոր ինքը յերբեք չի հրամայել շունը վոջնացնել և, վերջապես, այնպես մի շշպրեց Գավրիլին, վոր նա ամբողջ որը գլուխը շարժում էր և ասում. «Հը՛մ»...

Վերջապես գյուղից լուր յեկավ, թե Գերասիմն այնտեղ
է։ Տիրուհին մի քիչ հանգստացավ. սկզբում ուզում եր հրա-
մայեր, վոր նրան անմիջապես յետ բերեն Մասկվա, բայց
հետո հայտնեց, վոր այդտեսակ ասերախտ մարդը իրեն սկի
հարկավոր չի։ Ասենք, հրանից հետո նա ինքը շուտով մեռավ,
իսկ ժառանգների բան ու գործը Գերասիմը չեր. նրանք մոր
մնացած ծառայողներին ել բաց թողին։

Յեւ մինչև այսօր Գերասիմն ապրում է մեն-մենակ իր
մենավոր խրճիթում. նա առողջ և ուժեղ է առաջվա պես, մե-
նակ չորս մարդու բան է անում ու առաջվա պես ելի լուրջ
ու ծանր է։ Բայց հարեանները նկատել են, վոր նա Մասկվա-
յից վերադառնալուց հետո վոչ մի շուն չի պահում իր մոտ։

«Ասենք,—խոսում են գյուղացիները,—շունը նրա ինչի՞ն է
պետք. գողին զոռով ել չես կարող տանել նրա դուռը»։

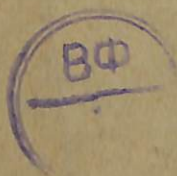
Այս համբավն է պատում համրի հսկա ուժի մասին։

125

3n

944

ԳԻՆՆ Ե 15 ԿՈՊ.

12

14.420